

Az általános osztályozásról.¹

A mint a közoktatási kormány a középiskolai törvény végrehajtásához komolyan hozzákezdett, a felekezeti középiskolák szorongatott helyzetbe jutottak. Kitűnt, hogy a legtöbb ilyen középiskola sem megfelelő épülettel, sem megfelelő tanári létszámmal nem rendelkezik. A tanári fizetések sem voltak úgy rendezve, mint az államiaké. A törvény nevében megkezdődött tehát a rendezés. Legelőször is emelték szerződések alapján a tanárok fizetését; az iskolák költségvetéseinek összegei emelkedtek az állami segélylyel. Ezzel szemben aztán az állam szavát vette a felekezeteknek, hogy minden rendelkezésre álló módon és anyagi eszközzel a modern hygienikus és didaktikai követelményeknek megfelelő iskolai épületeket emelnek. Gyakran elég tekintélyes építési költsönöket is nyújtott.

Ilyen képet nyújtott a dolog kívülről az utolsó két évtizedben. Ha csak kívülről nézzük ezt a fejlődést, lehetetlen megelégedéssel, lelki örömmel nem tekinteni a közoktatás történetét az utolsó években, mint emelkednek a szebbnél-szebb isk. épületek, mint gyarapodik a tanárok száma, mint nő fizetésük. De a dolognak a belső oldala nem mutat ilyen örvendetes képet.

A fentartási és építési segélyek révén az állam mélyen belenyúlt a protestáns felekezeti iskolák belső autonomikus életébe. Ezúttal nem tartozik tárgyam körébe, hogy elmélkedjem az autonomikus jogkörbe való benyulásról a felekezetek egyházi szempontjából. Csupán azt érintem röviden és futólagosan, hogy ez a benyulás iskolai szempontból hozott jót is, de hozott rosszat is. Jót hozott az oktatás szempontjából. Mert tagadhatatlan, hogy azóta a középiskoláknak — ha szabad ezzel a kifejezéssel élnem — a tudományos színvonala emelkedett. Igaz, hogy a haladás természetes menete is így hozza ezt magával s az állami beavatkozás nélkül is emelkedett volna e színvonal, ha nem is oly rohamosan. A haladás tekintetben minden kétségen felül áll, valamint az is, hogy az állami beavatkozás e haladást siettette. Ma a tanulók természetes kiválogatódása tuda-

¹ Felolvasás az Országos Középiskolai Tanáregyesület kolozsvári körének januárius 23-án tartott ülésén.

tosan, tervszerűen megy végbe. Régebben mindenki, boldogboldogtalan, tehetséges és tehetségtelen a középiskolába tódult s így oly elemek lepték el, a melyek miatt a színvonal nem lehetett megtartani. A méltányossági tekinteteket az osztályozásnál igen gyakran túlságos nagy mértékben használták ki szülők és tanárok egyaránt s e miatt fölösleges teherrel megterakottan alig vánszorgott a humanus középiskola. Amint jeleztem, ez ma sok tekintetben máskép van.

Volt s van az állami beavatkozásnak még egy másik nagy előnye. S ezt abban látom, hogy ma az általános műveltség alapjául szolgáló tanítási anyag nagyjában véve országszerzte ugyanegy. Régebben a felekezeti intézeteknek kerületenként más-más tanítási tervük volt. A tanítási tárgyak különböző terjedelemben, gyakran különböző célzattal is, de mindenestre különböző fontossággal foglaltak helyet a tanítási tervben. Természetes, hogy ilyen körülmények között a tanításban elért eredmény is tárgyanként és intézetenként igen különböző volt. S a kikerülő ifjak a tudásnak, a készségnek igen különböző fokával és mértékével léptek az életpályákra. Ma ez is máskép van.

Az állami segély elfogadásával a felekezetek kénytelenek voltak elfogadni az állami tanítási tervet is. Ebben még nem volna nagy veszedelem, mert hiszen ez a tanítási terv általában véve igen jó, megfelel céljának s szégyenkezés nélkül össze lehet hasonlítani a francia, német és osztrák tervekkel. Hanem a tanítási terv elfogadása szinte természetszerűleg maga után vonta a *rendtartás* elfogadását is. Ha nem is mindenütt, legalább igen sok helyen. A baj aztán itt kezdődik. Az állami iskoláknak nem volt multjuk, nem voltak hagyományaik, nem volt közszellemük; szóval nem volt meg az a termékeny, áldott talajuk, a melyből egészséges rendtartás kifejlődhetett volna. A mi megvolt a felekezeti középiskoláknak. Így történt aztán, hogy az állami rendtartás elfogadása után a középiskolák belső élete képe úgy megváltozott, hogy egy néhány év múlva jóformán maguk sem ismertek magukra. Mint mikor a délvidéki plántát átteszik a hideg észak fagyasztó légköre alá. Mert az átváltozás egyszerre, előkészület és átmenet nélkül, parancsszóra történt.

A felekezeti középiskolák kirugták maguk alól a talajt. Levették egyszerű, de tisztos külsőjüket s ezzel megváltozott belsejük is. Lemondottak hagyományaikról, kialakult közszellemükről, a belső igazgatás szóbeliségéről és közvetlenségéről, az eddigi bizalmasabb és közvetlenebb viszony tanár és tanítvány között kezdett hidegebb, hivatalosabb lenni, a tanári karok patriarchalismusa is eltűnt. Mintha a tanulók is megérezték volna a nagy változást. Csak lézengtek a nagy termekben, melyek falairól idegenül visszhangoztak szavaik, játékos kedvük.

A nagy szobák falai a mint távolodtak egymástól, úgy vonult ki a bizó vonzalom és jókedv is szivükből.

Ha valahol, itt bizonyára érezhettük, mily nagy erő és hatalom a hagyomány, a tradíció. Összes ható eszközeink közül épen azok eszsztak ki kezeink közül, a melyek a valódi nevelés tényezői. Ma tanítunk, oktatunk; töltjük a tudományt a tanulók fejébe — talán kelleténél is nagyobb buzgalommal; de nem nevelünk. A régi protestáns középiskolák kissé durva és szegényes közéleté — úgy tetszik nekem — nagyobb nevelő hatással volt az ifjúságra, mint a mai modern követelmények mesgyéjén járó középiskola.

Azóta eltelt már két évtized. S most úgy látom, hogy a hirtelen átmenet viszontagságait már kezdik kiheverni, újra erőre kapnak s az új légkörben lassan-lassan acclimátizálódnak.

De hát „a régiek elmulnak s mindenek megújulnak.“ A mit a középiskolai törvény megalkotásának idejében nem tettek meg a lázas alkotás és tett paroxismusában, azt most a esöndes munka és elmélkedés idejében kezdik helyreépítoelni. Nem kellett volna t. i. teljesen a külföldi minták révébe befutni és megfenekleni, hanem a hazai protestáns iskolázás multját kellett volna jobban kutatni s a mi hasznos és értékesíthető, azt felhasználni.

Csak egy pár példát legyen szabad felhoznom. Az első állami tanítási tervvel szemben majdnem a végső lehelletig ragaszkodtunk ahhoz, hogy a magyar irodalom a két felső osztályban taníttassék. De nem lehetett fentartani álláspontunkat. S most, midőn sok tárgyalás után az állami tanítási tervhez való ragaszkodás nevében végre kénytelenek voltunk redukálni a magyar irodalmat a VIII. osztályra, végre megjő a revidált tanítási terv s az meghozza sokszor és több oldalról felmagasztalt újításképen azt, a mit a protestáns gimnáziumok a magyar nyelv érvényesítése óta mint egészen természetes dolgot ápoltak kebelükben.

Majdnem így jártunk az iskolai év két részre osztása kérdésében is. Az évharmadok ellen itt is küzködtünk, mert beláttuk, hogy az oktatás szempontjából pl. a VIII. osztálynál a harmadik évharmadnak épen semmi jelentősége sincs, a többi osztályoknál pedig alig több a semminél. S midőn végre ez is elfogadtatott, jött az a rendelet, a mely az év három részre osztását eltörli s e helyett a félévet hozza be. Annnyira a réginek a mása ez a rendelet, hogy a miniszternek bizonykodnia kell újítása érdekében s figyelmeztetnie kell a tanári karokat, nehogy a régi féléves rendszert lássák ezekben az új félévekben.

Hát így mulnak el a régiek s így újulnak meg mindenek.

Mindez pedig annak a révén jó tollamra, hogy ez alkalommal az osztályozásról, annak hiányairól, fogyatkozásairól akarok egy néhány szót szólani, közelebbről pedig az ú. n. „álta-

lános osztályozásról.“ Mert itt is az az eset, hogy az állami rendtartás elég helytelenül nem fogadta el a felekezeti intézetek u. n. *általános osztályozását*, hanem a helyett más néven észrevétlenül becsempészett a kimutatásokba valamit, a mi akaratlanul is azt pótolja, de helytelenül és igazságtalanul.

Előre bocsátom, hogy az egész osztályozásnak elvi szempontból véve a dolgot, nem tulajdonítok nagy fontosságot. Mert hiszen a tanításnak, nevelésnek nem lényeges alkotórésze, sőt magának a fogalomnak körébe sem tartozik az osztályozás jegye. Hogy mégis foglalkoznunk kell e kérdéssel, annak oka az, hogy nem a tiszta elvek és gondolatok világában élünk, hanem a gyakorlati életben, melynek ezer meg ezer vonatkozásai szükségessé teszik az osztályozást is. Pedig ez a tanárra nézve nem egyéb, mint sokszor lelkiismeretének kinyádra vonása; a tanuló szemében pedig a kalkulust adó tanár vagy rém, vagy pedig a diákesínyek ezer meg ezer haszontalanságoknak, néha-néha sikerülő, de mindig megpróbált kijátszásoknak állandó tárgya. Elképzelhetjük igenis a tanításnak és nevelésnek azt az idealisan magas állapotát, melyben minden osztályozás feleslegessé válik; melyben a tanuló nem azért tanul, hogy jó kalkulust kapjon, hanem azért, hogy tudjon: megszerzi az erkölcsi és szellemi habitusoknak azt az összegét, melyre az életben a derék és becsületes embernek szüksége van, csak azért, mert belső kényszer hajtja rá, nem pedig a kalkulustól való félelem. De amíg ez állapot megvalósul, addig foglalkoznunk kell az osztályozással.

Hogy az osztályozásnak ma már sem a közvéleményben, sem a tanárok szemében nincs meg az a régi fontossága, kitűnik a miniszternek ama rendeletéből is, a mely a háromszori kalkulus-osztást eltörli s kettőre redukálja. E rendelet különben egész terjedelmében figyelmet érdemel, mert az egész hazai tanárság közvéleménye alakult ki benne s így méltán tarthatjuk a közhangulat nyilvánulásának.

Az *általános osztályozás* is egy olyan kérdés, a melyet — véleményem szerint — a protestáns felekezeti iskolák szerencsésebben oldottak meg, mint az állami középiskolai rendtartás. Az 1869-ben (6020. sz. rendelettel) kiadott első rendtartás még ismerte az általános osztályozatot. Az 1876. évi 12787. sz. rendelettel kibocsátott középiskolai rendtartás 45. §-a szerint „*az általános osztályozás*, valamint a számszerű sorozás megszüntetendő.“ Azóta tehát általános osztályozás nincs ezen a néven. De a középiskolákra vonatkozó s minden évben felterjesztendő statisztikai kimutatásba szerényen, külön név nélkül belecsúszott. Általánosan ismeretes igen t. hallgatóim előtt, hogy az előmenetel statisztikáját a következő jelzések szerint kell összeállítanunk: *minden tárgyból jeles, minden tárgyból legalább jó, minden tárgyból legalább elégséges, egy, két, több tárgy-*

ből *elégtelen* ennyi meg ennyi tanuló. Ez a statisztika kívánta kimutatás nem akar általános osztályozás lenni, de tényleg az. Mert az osztályozás tükrö a tanításnak s mi egyébből lehetne általános tájékoztató képet alkotni valamely intézet tanulmányi előmeneteléről, mint éppen ebből?

Észerint már, ha valaki minden tárgyból jeles, csak egyből jó, akkor a kimutatásban a jók kategóriájába jó; ha pedig pláne egyből elégséges, a mi épenséggel nincs kizárva, akkor az elégségesek közé. Vagy pedig: ha valaki minden tárgyból jó, csak egyből elégséges, akkor az elégségesek közé kerül. *Innen van az, hogy a jeles és jó tanulók száma országszerte feltűnően kicsiny, az elégségeseké pedig feltűnően nagy.*

Előtte tehát tisztán és világosan áll az, hogy az általános osztályozásnak ez a módja nem igazságos és nem ad hű képet valamely intézet tanulmányi előmeneteléről.

De úgy látszik, hogy előtte már mások is rájöttek rendtartásunk eme hibájára, mert a midőn e kérdés irodalmának utána néztem, nagy örömmre azt találtam, hogy mások is foglalkoztak már e kérdéssel s így mindinkább alakul ki az a közvélemény, hogy az állami rendtartás vegye át a felekezeti rendtartásból azt az általános osztályozatra vonatkozó részt is, a mit rövid időre át is vett már, de megint elvetett. Ime megint látjuk, mint újulnak meg a régiek.

A Tanáregyesületi Közlöny 1901. évi folyamában (11. sz.) *Huzsik* Jakab fehértemplomi tanár foglalkozik az előmenetel statisztikájával, megpendítve a „középkalkulus“ eszméjét. Utána *Mihalovits* Béla tanár a székelyudvarhelyi tanári körben tartott felolvasást „A középkalkulusról“, teljesen az előbbi cikk nyomán. (Ismeretetését l. O. K. T. Közlöny XXXVI. évf. 15. sz.)

Huzsik szerint az előmenetel statisztikája részben *nem teljes*, részben *hibás*. Nem teljes, mert az egy-egy tárgyban elért eredmény nem egy, hanem négy különböző számmal van kifejezve, melyek más tárgyakban tett előmenetellel való összehasonlításra így közvetlenül nem használhatók. Az értesítők t. i. arra a kérdésre felelnek: hány tanuló kapott valamely tárgyból jeles, hány jó, hány elégséges és hány elégtelen tanjegyet.

Ajánlja tehát a „középkalkulus“ behozását, melylyel elérjük azt, hogy az egyes tárgyak, osztályok és intézetek előmenetelét egymással pontosan összehasonlíthatjuk és ebből érdekes és fontos következtetéseket vonhatunk. Középkalkuláson érti azt a tanjegyet, „melyet mindenik tanulónak adni kellene, ha egy tárgyban tett s a megállapított jegyekkel minősített előmenetelt az osztály tanulói között egyenlően osztanak fel.“ Pl. van egy osztályban egy tárgyból 5 jeles, 8 jó, 10 elégséges és 2 elégtelen tanuló; e 25 tanuló előmenetele kitesz

$$5 \times 1 + 8 \times 2 + 10 \times 3 + 2 \times 4 = 59$$

egységet, melyből egy tanulóra 2:36 egység esik. Ez azt jelenti, hogy e tárgyban az előmenetel a tiszta jónál, mely 2-vel jelöltetik, 0:36-al kisebb. Ez a tárgy középalkulusa.

Ilyenformán kiszámíthatjuk az összes tárgyak középalkulussait, melyekből láthatjuk, hogy mily sorban következnek az egyes tárgyak egymásután, melyikben legjobb, melyikben közepes és melyikben leggyengébb az előmenetel. Az összes tárgyak középalkulusaiból kiszámíthatjuk az osztály, az összes osztályok középalkulusaiból az intézet, s az összes intézetek középalkulusaiból az ország középalkulussát.

Ez Huzsik cikkének tárgyamra tartozó rövid tartalma. Mint látjuk, számítása csupán a tárgyak, osztályok, intézetek és az ország középalkulussára vonatkozik. Ő a tantárgyakból indul ki s elfeledi, hogy eljárását az egyes tanulókra is alkalmazza. Pedig a tanuló van olyan fontos tényező az iskola szempontjából, mint a tantárgy. Én a középalkulust, vagy általános osztályzat kérdését a tanuló szempontjából fogom tárgyalni.

Az általános osztályzaton értem azt a jegyet, melyet valamely tanulóknak adni kellene, ha minden tantárgyból egyforma haladást, előmenetelt tanusítana. Pl. van egy tanulóknak két tárgyból jelese, kettőből jója, háromból elégséges, akkor e tanuló előmenetele kitesz $2 \times 1 + 2 \times 2 + 3 \times 3 = 15$ egységet, melyet osztanunk kell a tantárgyak számával, 7-tel; a tanuló ált. osztályzata lesz $= 2\frac{1}{7}$, azaz valamivel gyengébb a tiszta jónál. Ha az általános osztályzat kiszámításánál törtszám jó ki, a félnél kisebb a jobb, a nagyobb a gyengébb osztályzat felé billenti a mérleget. Olyan esetekben pedig, mikor az ált. oszt. kiszámításánál, a középalk. két szám közé esik, pl. $2\frac{2}{3}$, vagy $1\frac{9}{10}$, akkor a tanulóknak ált. képzettsége és érettsége, kitartó szorgalma, valamely tárgy iránti különös előszeretete, vagy abban való erőssége s több ilyen körülmény döntene.

Meg vagyok győződve, hogy az előmenetel statisztikájának ily módon való összeállítására hívebb és igazabb képet nyújtana a közönség elébe a középiskolák működéséről, sőt segítene elosztatni az itt-ott észlelhető idegenséget és ellenszenvet is. És ez az általános osztályozás mai rendszerünkben sem volna teljesen új, hiszen az érettségi vizsgálati utasítás készítői is szükségét érezték, midőn megállapították, hogy egy jóval még jeles, egy elégséggessel még jó általános jegyet kap azon tanuló, kinek ezenkívül minden érdemjegye jeles, illetőleg jó.

Hogy az elmondottaknak gyakorlati következményeit lássuk, bemutatok egy pár példát. A mult tanévben az előmenetel statisztikája a helybeli róm. kath., unitár. főgimnáziumban és nagyszabeni áll. főgimnáziumban a következő volt:¹

¹ Az ev. ref. főgimn. értesítője nem közölvén az osztályozást, sajnálatomra nem volt módomban az általános osztályzat szerint összeállítani az előmeneteli kimutatást.

	r. k. főg.	unitár. főg.	n.-szebeni áll. főg.
Minden tárgyból jeles	32 = 7·41%	16 = 5·09%	24 = 4·56%
„ „ legalább jó	67 = 15·50%	44 = 14·80%	57 = 10·83%
„ „ elégséges	225 = 52·20%	176 = 56·05%	284 = 54·00%
Egy, két, több tárgyból elégt.	107 = 24·82%	78 = 24·83%	161 = 30·61%

Ha a számítást az általános osztályzat alapjára helyezzük, akkor az eredmény sokkal kedvezőbb lesz:

	r. k. főg.	unitár. főg.	n.-szebeni áll. főg.
Általános osztályzata jeles	73 = 16·93%	52 = 16·56%	57 = 10·83%
„ „ jó	179 = 41·53%	111 = 35·35%	185 = 35·17%
„ „ elégs.	74 = 17·17%	75 = 23·88%	122 = 23·19%
„ „ elégt.	107 = 24·82%	78 = 24·83%	161 = 30·61%

Ilyen számításokat tettem több intézetnek más-más évekre vonatkozó értesítői alapján és számításaim általában egyező és megfelelő eredményt adtak. E statisztikai adatok felsorolásával nem akarom t. hallgatóim figyelmét fárasztani. Csupán két adatot említek még fel a vallás- és közoktatási miniszter évi jelentéséből. Az 1898/99. iskolai évben az előmenetel országos statisztikája a következő volt:

Minden tárgyból jeles	3561 tanuló = 6·31%
„ „ legalább jó	9898 „ = 17·54%
„ „ legalább elégséges	30728 „ = 54·44%
Egy, két, több tárgyból elégtelen	12254 „ = 21·71%
(Ezek közül egy tárgyból elégtelen	5716 „ = 10·13%
kettőből	2954 „ = 5·23%
több tárgyból	3584 „ = 6·35%.)

Az 1900/901. iskolai évben az előmeneteli statisztika a következő eredményt adja:

Minden tárgyból jeles	3633 tanuló = 6·12%
„ „ legalább jó	10143 „ = 17·10%
„ „ legalább elégséges	32346 „ = 54·54%
Elégtelen összesen	13180 „ = 22·21%
(Ezek közül egy tárgyból elégtelen	6138 „ = 10·34%
„ „ két „ „	3169 „ = 5·34%.)
„ „ több „ „	3873 „ = 6·53%.)

Az ajánlottam általános osztályozás szerinti országos eredményadatokat hiánya miatt nem tudtam megállapítani. De mint-hogy a jelenleg érvényben levő osztályozás szerint az országos eredmény és a tárgyalt három intézet eredménye számbavehető eltérések nélkül megegyezik, valószínűséggel feltehető, hogy az általános osztályzat alapján is az országos eredmény megegyeznék az előbb ismertett három intézet eredményével.

Ez eredményből pedig látjuk, hogy a jelenlegi osztályozás szerint a jeles és jó tanulók száma az összes tanulók számának $\frac{1}{5}$ -ét adja, vagy alig valamivel többet; az elégséges

tanulók száma az összes tanulók számának felét meghaladja. *Ez eredménynek elég kevés.* Ha a számítást az általános osztályzat alapján tesszük meg, akkor a jeles és jó tanulók száma az összes tanulók számának felét meghaladja, az elégségeseké pedig az összes tanulók számának $\frac{1}{5}$ -ét adja.

Ez már lényegesen kedvezőbb eredmény, a melylyel meg lehetünk elégedve. De az előbbivel már kevésbé. Mert általában fel kell tennünk, hogy a tanuló ifjúságnak tehetségesebb, java része megy gimnáziumba és reáliskolába. Hát ha ezzel az ifjúsággal csak ilyen eredményt ér el a középiskolai tanárság, arra nem lehet nagyon büszke. De hát az eredmény tényleg jobb. Erről meggyőződhetünk, ha az érettségi eredményére vonatkozó statisztikát megvizsgáljuk.

Az eredmény itt az 1899/900. iskolai év végén a következő volt:

Érettségit tett (gimn.) 3273 tanuló.	
Jeles eredménnyel	422 = 12·89%
jó "	837 = 25·57%
egyszerűen "	1432 = 43·75%
megbukott	582 = 17·79%

1900/901-ben az eredmény a következő:

Érettségit tett 3462 tanuló, jeles eredménnyel 459 = 13·25%, jó eredménnyel 875 = 25·27%, egyszerűen 1485 = 42·92%, megbukott 643 = 18·56%. Látjuk tehát, hogy a jelesek és jók száma az egésznek közel $\frac{2}{5}$ -ét teszi, az egyszerűen éretteké pedig valamilyen többlet $\frac{2}{5}$ -nél. Ez az eredmény is jelentékenyen jobb a középiskolai eredménynél. Igaz, hogy azt mondaná erre valaki, hogy érettségire csak az alsóbb fokozaton már megrostált és kiválogatott ifjúság kerül s így az eredmény is természetesen jobb. De hát középiskolai tanári gyakorlatban élők előtt nem kell hosszasan fejtegetnem, hogy ez a kiválogatás sok mindenféle mellétekintet s főképp a minősítési törvény rendelkezései miatt nem történik meg a kívánatos mértékben. S még azt is felhozhatom, hogy az érettségi vizsgálati minősítés csak épen egy lépést tesz az igazságosabb osztályozás felé, de azt meg nem közelíti.

Mikor mindezeket összeirtam, akkor kerül kezembe a nagyenyedi Bethlen-kollégium mult tanévi értesítője s abból meglepetésemre azt látom, hogy ott az u. n. általános osztályzatot még megtartották. Az értesítő kimutatja ugyan az előmeneteli statisztikát az áll. rendtartás által kívánt módon is, de kimutatja az általános osztályzat szerint is. Ezt pedig — a mint észrevettem — úgy számítja, mint az érettségénél, t. i. egy jóval még jeles, egy elégséggel még jó az ált. osztályzat. Az eredmény a következő:

Az érvényben levő kimutatás szerint:

Minden tárgyból jeles	22 = 5·80%,
„ „ legalább jó	51 = 13·45%,
„ „ „ „ elégséges	224 = 59·10%,
Egy, két, több tárgyból elégtelen	82 = 21·65%.

Azonban az általános osztályzat alapján „jeles bizonyítványú“ $35 = 9\cdot23\%$, „jó bizonyítványú“ $64 = 16\cdot88\%$, „elégséges bizonyítványú“ $198 = 52\cdot24\%$. Az eredmény tehát az, hogy az első kimutatás szerint jeles és jó a tanulóknak nem egészen $\frac{1}{3}$ -e, a második szerint pedig több, mint $\frac{1}{4}$ -e.

Ime előadtam, a mit az osztályozás mai rendszerében hibásnak tartok. A hiba elkerülésére módot is ajánlottam. Nem tartom a dolgot rendkívüli fontosságúnak. De azt látom s arról meg vagyok győződve, hogy az ajánlottam osztályozás az igazsághoz közelebb vezet, mint a jelenleg érvényben levő. Az igazsághoz jutás felé pedig egy lépés sem felesleges, ha még olyan kicsi, ha még olyan gyöngye is.

Más okom is volt a hallottak elmondására. Többször hallottam s azt hiszem, kedves hallgatóim is hallottak panaszt az előmenetel meg nem felelő volta miatt. A panaszok olyanoktól eredtek, a kik még a régi általános osztályozás idejében tanultak, vagy legalább azon az alapon kitüntetett eredményt a mai alapon származó eredménnyel összehasonlították. A következtetések mindig az előmeneteli statisztikán alapulnak s így természetesen nem kedvezők, de nem is igazságosak.

Aztán a kérdésnek némi időszerűsége is van. A közoktatási miniszter nem rég szólította fel a közoktatási tanácsot a többek között arra is, hogy foglalkozzék a középiskolai rendtartás revíziójával s terjesszen fel javaslatot. Az osztályozás, statisztika stb. rendtartási kérdések s így szőnyegre kerülhetnek.

Positív indítványt nem teszek. Általában csak kívánatosnak tartanám, ha a régi u. n. általános osztályzatnak a jelenlegi kimutatásokba becsúsztott s ott szereplő alakja törültetnék s helyébe a tanuló összes tanjegyeinek középértékét jelző, vagy legalább jobban megközelítő jegy kerülne akár általános osztályzat, akár más név alatt.

DR. GÁL KELEMEN.

Ismeretlen unitárius verselő a XVII. évszázban.

Dr. Szádeczky Lajos a Magyar Történelmi Emlékek mult évfolyamában igen becses irodalomtörténeti emlékeket tesz közzé. Br. Apor Péternek, a *Metamorphosis Transsylvaniae* hirneves szerzőjének eddig ismeretlen és kiadatlan verses műveit, leveleit közli két vaskos kötetben. Az Apor-család altorjai levéltárában fedezte föl. Ugyanott talált egy ismeretlen szerzőjű, de azért igen becses és rendkívül érdekes pasquillust is az erdélyi három, illetőleg négy nemzetről és négy bevett vallásról. Olyan fajta korrajzoló költemény, mint az Apor verses *Metamorphosis*a, de mintha valamivel még elevenebb és szókimondóbb volna. Az erdélyi fejedelemség utolsó nemzedékének valamelyik előkelő tollforgatója írta 1674. táján (a mint a közlő kideríti), valószínűleg valamelyik *unitárius főúr*, mert hite, szava, meggyőződése, sőt politikai fölfogása is erős unitáriusra vall. Jó volna kideríteni a nem kis tehetségű verselő nevét: új levél füződneék vele hitvallásunknak dicsőségben nem szegény koszorújába. Nem lesz nehéz nyomra akadni, mert a költemény tele van személyi vonatkozásokkal; magáról is szól egy helyt az író, de bizonyára csak megtévesztésül: „Hogy ha méltóságom megengedte volna, mely tudományt valltok (unitáriusok), „azt követtem volna“.

Az elég gördülékenyen folyó vers becses kortörténeti rajz a XVII. század második felének politikai, társadalmi, nemzeti-ségi és felekezeti állapotáról. Leplezetlen őszinteséggel tárja föl a magyarság hibáit: gögösségét, kevélységét, bolond bátorságát, trágár beszédjét, törvényt nem tisztelő, istenre nem néző vad erőszakosságát, paraszt nyomorgatását s egyoldalú igazságszolgáltatását. Szilaj haraggal s kegyetlen gúnynyal ront neki az Erdélybe betolakodó magyar jövevényeknek, kik az erdélyi czipón híztak meg s mégis mindig magukkal vannak eltelve. Erdélyt az ő gonosz példaadásuk veszíti el.